

REFERENCES:

1. Pro Natsionalnu politsiiu (2015, July 2). [On the National Police] Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> [in Ukrainian].
2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia. (1984, December 7). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy (1996, June 28). [Constitution of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Zakharov, Ye. (2017). Reformuvannia orhaniv vnutrishnikh sprav ta prava liudyny.[Reforming law enforcement agencies and human rights]. Retrieved from: <http://khr.org/index.rhr?id=1488907079> [in Ukrainian].
5. Yushkevich OG Peculiarities of police reform in Ukraine on the path of European integration Retrieved from: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6122> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 22.10.2020

УДК 340.12:342.7:303:1

Гураленко Наталія Анатоліївна,

доктор юридичних наук, доцент кафедри людських прав

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0884-215X>

Миронюк Ольга Іванівна,

кандидат юридичних наук, асистент кафедри людських прав

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича (м. Чернівці, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-0827-3719>

ОСНОВНІ КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ІДЕЇ УНІВЕРСАЛЬНОСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У публікації актуалізовано проблему універсальності прав людини у розумінні прав, якими володіє кожна людина незалежно від часово-просторових умов, національної чи регіональної специфіки, різноманітних історичних, культурних, релігійних особливостей, політичного режиму, форм державного устрою та правління, міжнародного статусу держави в якій проживає людина. Встановлено, що універсальність прав людини – це юридично зафіксований стандарт цивілізованості, що досяг всепланетного визнання.

У статті проблема універсальності прав людини висвітлюється з позиції формально-інституційної, етико-ціннісної та культурно-релятивістської гносеологічних моделей. Встановлено, що відсутність у науковій літературі єдиної позиції стосовно визначення правової природи та рольового значення ідеї універсальності прав людини викликала чималу кількість досліджень, сфера яких поширюється від культурно-релятивістських підходів, тобто констатації об'єктивної неминучості культурних відмінностей регіональних цивілізацій до етико-ціннісних точок зору згідно якими універсальність прав людини – базовий елемент єдності різних цивілізацій.

Зауважено, що якщо в межах формально-інституційного та етико-ціннісного підходів розуміння ідеї універсальності прав людини зберігає свою бутєвість через визнання мінімуму загальнолюдських вимог до правового і соціального статусу людини, то відповідно до культурно-релятивістського підходу розуміння ідеї універсальності прав людини зумовлена залежністю особливостями тієї чи іншої культури.

Осягнення суті проблеми універсальності прав людини з використанням виключно з позиції одного із досліджених концептуальних підходів призводить лише до виокремлення та розкриття окремих пластів цього складного явища, а отримані узагальнення не можуть вважатись повними й комплексними. Зважаючи на значну амплітуду світоглядних позицій цілком припустимим і доцільним є багатовекторне пізнання цієї проблеми, при орієнтації на діалогічну взаємну адаптацію різних позицій. Відповідно до неї як не ідеалізується риторика формально-інституційного, етико-ціннісного та культурно-релятивістського підходів ідеї універсальності прав людини, так й не критично не спростовується теза про неподолану фундаментальність кожного із них.

Ключові слова: права людини, універсальність прав людини, інституціоналізація прав людини, глобалізація, правова культура, формально-інституційна гносеологічна модель розуміння універсальності прав людини, етико-ціннісна гносеологічна модель розуміння універсальності прав людини, культурно-релятивістська гносеологічна модель розуміння універсальності прав людини.

Huralenko N., Myroniuk O. BASIC CONCEPTUAL APPROACHES TO UNDERSTANDING IDEAS OF THE UNIVERSALITY OF HUMAN RIGHTS

The publication highlights the problem of universality of human rights in understanding the rights of everyone, regardless

2020. Випуск 8. Спецвипуск

of temporal and spatial conditions, national or regional specifics, various historical, cultural, religious characteristics, political regime, forms of government and international status of the state in which a person lives. It has been established that the universality of human rights is a legally fixed standard of civilization that has archived universal recognition.

The article highlights the problem of universality of human rights from the standpoint of formal-institutional, ethical-value and cultural-relativistic epistemological models.

It is established that the lack of a single position in the scientific literature on the definition of the legal nature and role of the idea of the universality of human rights has caused a considerable amount of research. The scope of which extends from cultural-relativistic approaches, the statement of the objective inevitability of cultural differences of regional civilizations to ethical and value points of view according to which the universality of human rights is a basic element of unity of different civilizations.

It is noted that if within the formal-institutional and ethical-value approaches the understanding of the idea of universality of human rights retains its existence through the recognition of the minimum universal requirements for the legal and social status of man. According to the cultural-relativistic approach, the understanding of the idea of the universality of human rights is conditioned by the dependence on the peculiarities of a particular culture.

Understanding the problem of universalization of human rights using only one of these approaches leads only to the isolation and disclosure of certain layers of this complex phenomenon and the resulting generalizations can not be considered complete and comprehensive. Given the significant amplitude of worldview position, it is quite acceptable and appropriate to multi-vector knowledge of this problem, with a focus on dialogic mutual adaptation of different positions.

According to it, the rhetoric of the formal-institutional, ethical-value and cultural-relativistic approaches to the idea of the universality of human rights is not idealized, nor is the thesis about the insurmountable fundamentality of each of them uncritically refuted.

Key words: human rights, universality of human rights, institutionalization of human rights, globalization, legal culture, formal-institutional epistemological model of understanding the universality of human rights, ethical and value epistemological model of understanding the universality of human rights, cultural-relativistic epistemological model of understanding the universality of human rights.

Постановка проблеми. Втрата загальноновизнаних та загальнолюдських цінностей трансформує правову державу у тоталітарну, дезорганізовує суспільство, веде до його поляризації та розколу. Відтак, події у нашій країні 2014 року: прийняття сумнозвісних «диктаторських законів 16 січня», жорстока спроба розгону мирних зібрань, анексія Криму та військове вторгнення Росії на Сході України проілюстрували відкриті небезпеки такого нівелювання та його результати – нехтування недоторканості людського життя, свавільне перевищення повноважень органами влади, ігнорування європейських стандартів у сфері прав людини, основних конституційних принципів. Беззмінним інструментом вирішення типових ситуацій є концепція універсальності прав людини як надійна система міжнародної підтримки та співпраці, підстава для міжкультурного діалогу, основа визначення базових для всіх учасників світової спільноти орієнтирів.

Ідея універсальності прав людини обґрунтовує позицію, що права людини позатериторіальні. Їх реалізація та захист – це не справа окремої держави, а об'єкт загальносвітового інтересу. Універсальність прав людини – це права, якими володіє кожна людина незалежно від часово-просторових умов, національної чи регіональної специфіки, різноманітних історичних, культурних, релігійних особливостей, політичного режиму, форм державного устрою та правління, міжнародного статусу держави в якій проживає людина. Універсальність прав людини – це юридично зафіксований стандарт цивілізованості, що досяг всепланетного визнання.

Ідея універсальності прав людини має безумовний характер. Вона передбачає те загальнолюдське, що зумовлене глибокими природними потребами людини: прагненням до щастя, свободи, миру. Це своєрідний взірць, орієнтир політики кожної цивілізованої держави.

Від запровадження ідеї універсальності прав людини значною мірою залежить якість практичних змін у розвитку сучасної держави. При цьому універсальність прав людини не передбачає шаблонності, правильна інтерпретація її дає можливість врахувати національну і регіональну ідентичність, культурну різноманітність та інші особливості окремих цивілізацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема прав людини знаходиться у центрі уваги різних напрямків наукової думки – юриспруденції, політології, історії, соціології. Над її розробкою працюють чимало провідних інститутів і лабораторій внутрішньодержавного рівня. Більш того, питання, пов'язані зі становленням та забезпеченням прав людини є основним предметом діяльності міжнародних організацій, зокрема, Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Європейського Союзу та ряду інших.

Важливою складовою вивчення прав людини у контексті формування загальноновизнаних світовою спільнотою моделей і стандартів їх реалізації та захисту стала поява двох діаметрально протилежних позицій універсалізму і релятивізму. Зокрема, якщо прихильники першої наполягали на ідеї єдності всіх цивілізацій (Дж. Роулз, Р. Дворкін), то прибічники другої робили акцент на різноманітності та прагненні кожної культури захистити свою ідентичність (М. Сендел, А. Макінтайр).

У вітчизняній правовій літературі увагу проблемі прав людини крізь призму універсального та культурно-різноманітного, розкритті змісту діалектичної взаємодії захисту прав людини у процесі глобалізації, визначенні залежності прав людини від державного режиму приділяють Г. Андреєва, М. Антонович, В. Братасюк, Т. Бик, М. Братасюк, В. Васечко, С. Головатий, О. Гришук, Д. Гудима, С. Гусарев, С. Добрянський, С. Ковбасюк, Н. Колесніченко, А. Колодій, А. Кучук, І. Ліщина, С. Максимов, О. Мережко, Д. Пеца, А. Пуховська, Н. Раданович, П. Рабінович, Ю. Разметаєва, Д. Селютін, О. Тищенко, В.

Шаповал та ін.

Метою статті є аналіз формально-інституційного, етико-ціннісного та культурно-релятивістського підходів до розуміння ідеї універсальності прав людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різним рівням розвитку суспільства відповідали різні уявлення про права людини, необхідне та заборонене в її поведінці. Саме ці уявлення і знаходили свій вплив у праві, в його функціях та завданнях, закріплювались у законодавстві та правотворчій діяльності, утверджувались у політиці, економіці, соціальних та державних інститутах.

На початку третього тисячоліття людство охоплено новою хвилею трансформацій, пов'язаної з проявом двох суперечливих тенденцій. З одного боку, становлення постіндустріального суспільства прискорює інтеграційні процеси і стимулює перехід від відокремлених національних спільнот до їх об'єднання спочатку в цивілізаційних рамках, а потім і в планетарних масштабах. З іншого боку, спостерігається формування нового, четвертого покоління локальних цивілізацій, що супроводжується активною динамікою національної самосвідомості, напруженим ставленням один до одного самотутніх культур. У різних співвідношеннях, з різним ступенем інтенсивності, але в принципі одночасно відбуваються процеси інтеграції й дезінтеграції, уніфікації та диференціації. Опинившись на периферії цих відносин, саме сфера прав людини постала однією з найбільш обговорюваних і залучених у весь спектр відносин. Очевидно, що найважливішим інструментом впливу на стійкість суспільних процесів є право і його вищий прояв – права людини, об'єктивує його свободу, автономію, параметри оптимальної взаємодії індивіда і держави.

Відсутність у науковій літературі єдиної позиції стосовно визначення правової природи та рольового значення ідеї універсальності прав людини викликала чималу кількість досліджень сфера яких поширюється від культурно-релятивістських підходів (констатації об'єктивної неминучості культурних відмінностей регіональних цивілізацій) до етико-ціннісних точок зору (універсальність прав людини – базовий елемент єдності різних цивілізацій).

Формально-інституційний підхід розуміння універсальності прав людини доводить, що права людини завжди зберігають свою буттєвість, навіть якщо вони не включені в договори і конституції, але їх ефективна реалізація та надійний захист потребують інституціоналізації. У контексті такого підходу, універсальність прав людини пов'язують із закріпленням в сучасних конституціях визначених універсалій, що виражають конституційний статус особи. Створена інституціональна система захисту прав людини оберігає індивіда від свавілля з боку інших суб'єктів, визначає межі втручання держави, гарантує безумовну реалізацію прав, свобод та інтересів людини [8, с. 176].

Інституціоналізація прав людини – це складний процес формалізації суспільних відносин, перехід від неформальної діяльності до формування міжнародно-національних, функціонально-організаційних інституцій реалізації та захисту прав, свобод та інтересів людини. Інститути захисту прав людини засновуються не тільки через прийняття відповідних рішень органами публічної влади, їх формуванню сприяє практична діяльність соціально-активних громадян та громадських організацій.

Відповідно до чинних міжнародних стандартів, держава повинна гарантувати такі групи прав: право на незалежність від влади; право на участь у владі, тобто політичні свободи і права громадян; економічні, соціальні та культурні права; права і свободи, які обмежують державну владу або які виступають засобом захисту від неї. Важливість формування ефективних інститутів реалізації прав людини обумовлена наступними чинниками: по-перше, наявність прав людини передбачає комплексне формування надійних установ для спостереження за виконанням та захистом прав людини; по-друге, визнання прав людини повинне супроводжуватись реальною практичною реалізацією і захистом таких прав, у випадках їх порушення.

Сьогодні точкою відліку для будь-яких суспільних трансформацій, проведенні важливих реформ, вирішенні загально-глобальних чи щоденно-поточних завдань, розробці державних програм та стандартів стає людиноцентристський підхід. Саме з позиції людського спрямування оцінюється всі процеси що відбуваються в країні. При демократичному устрої права людини складають найцінніший політико-правовий інститут, адже виступають мірилом досягнень даного суспільства, показником його цивілізованості.

Пошук оптимальної моделі взаємовідношення «держава-людина» завжди становило важливу проблему. Усі пошукові моделі у більшій мірі залежали від характеру суспільства, типу власності, демократичного розвитку, економіки, культури та інших об'єктивних умов. Основна складність полягала у встановленні такої системи порядку, при якій кожен, маючи можливість безперешкодно розвивати свій потенціал, повинен ставитися з повагою до загальносуспільних цілей та завдань. Водночас такий порядок одержує вираз через права людини. У демократичному суспільстві права людини пріоритетні, але вони не абсолютні та безмежні.

Формально-цільовим орієнтиром спрямування державної влади виступає конституційне положення про права і свободи людини та їх гарантії. Названий орієнтир отримує значення загального показника ефективності державної влади: чим ретельніше держава виконує свої обов'язки, тобто чим вищий рівень утвердження і забезпечення прав і свобод людини в країні, тим ефективнішою є державна влада країни. Однак, як свідчить практика, вищевикладені вимоги нерідко першопочатково містять в собі протиріччя: з

одного боку, держава часто виступає порушником прав людини, а з іншого боку, саме до державних органів людина найчастіше апелює при порушенні її прав.

Держава, яка дотримується міжнародних стандартів в галузі прав людини, з точки зору світової спільноти, має більш легітимні позиції на міжнародній арені. Але, без сумніву, й інше – на цьому шляху простежується відмінність витоків соціальної реальності прав особистості на Заході і Сході, а також відмінність генезису проблеми цивілізаційної сприйнятливості прав людини.

Нині процес єднання людства, який долає національні й регіональні межі, вийшов на світову арену і відображається у глобалізації світового розвитку. Тенденція до єдності людства має прогресивний характер і відображається у посиленні зв'язків між представниками різних націй і народностей, в інтернаціоналізації виробництва і обміну, у використанні досвіду побудови політичних структур, у появі наднаціональних і наддержавних структур та ін.

Універсальний характер глобальних проблем захисту прав людини вимагає багатосторонніх рішень. Вплив глобалізації на економічне, політичне, правове і соціальне життя держав і народів відбувається в різних формах і різними методами. Що стосується результатів такої дії, то їх потужність і спрямованість залежить від багатьох чинників, серед яких особливе місце займає правова сфера. Для більшості держав у світі актуальними залишаються проблеми боротьби з торгівлею людьми, расовою дискримінацією, ксенофобією, забезпеченням рівності всіх перед законом тощо. Саме тому в процесі глобалізації слід керуватися фундаментальними принципами справедливості, недискримінації, прозорості, рівності як на національному, так і на міжнародному рівнях [3, с. 122–123].

Не можна стверджувати, що всі права (політичні, громадянські, економічні, соціальні, культурні) набувають абсолютного та необмеженого обсягу, а також доказувати, що слабо розвинуті країни в економічному плані можуть лише забезпечити мінімальний рівень соціальних та економічних прав. Широка поширеність крайніх злиднів перешкоджає повній реалізації та ефективному здійсненню таких прав людини. Зниження гостроти цієї проблеми та її остаточне вирішення повинні залишатися першочерговим завданням міжнародного співтовариства.

Ідея універсальності прав людини здатна виконувати роль консолідуючої сили, засобу подолання конфліктів як на рівні відносин між окремими індивідами, так й їх групами та державою. Етична природа універсальності прав людини ґрунтується на категоріях добра, миру і загального блага. Цінність визнання ідеї універсальності прав людини визначається тим, що вона сприяє знаходженню компромісів, без яких неможливі реальні суспільні трансформації та реформи. Відповідно до етико-ціннісного підходу розуміння ідеї універсальності прав людини, права людини синхронно універсальні у тому контексті, що кожен незалежно від національно-культурного відношення володіє ними.

Ідея універсальності прав людини – інтерсуб'єктивна. З метою подолання міжкультурних відмінностей, вона передбачає визнання за кожним із суб'єктів правової комунікації обов'язку сприймати іншого як рівного собі. У процесі самореалізації, кожен повинен пам'ятати про комплементарну належність прав іншим особам та їх не порушувати. Універсальність прав людини передбачає рівноцінне ставлення до кожного, виключає теорію відношення до інших членів соціуму виключно як до засобу реалізації своїх інтересів.

Сутність та рольове значення ціннісного підходу до розуміння прав людини полягає у тому, що слід визначати певний мінімум загальнолюдських вимог до правового і соціального статусу людини, які важливі та необхідні для її нормального існування серед інших. Реалізація цього мінімуму повинна бути забезпечена завжди та всюди незалежно від соціально-політичних, економічних, культурних та інших особливостей кожної країни. Важливе значення у цьому процесі має закріплення в основних законах усіма демократичними державами положення про те, що людина та її права є найбільшою цінністю. Однак, варто пам'ятати, що таке проголошення може так й залишитися декларацією, якщо сама людина не буде сприймати себе належно, тобто не буде позбавлена формування внутрішнього переконання в цінності та невідчужуваності своїх прав та свобод, не буде боротися за їх реалізацію та дотримання.

Права людини закріплені в багатьох міжнародних документах й, здавалось б, уже вироблено стандарти їх застосування, але з часом вони зазнають серйозної критики. Останнє пов'язане із тим, що в умовах глобалізації при обговоренні концепції прав людини першочергового значення набуває питання співвідношення універсального і культурно-різноманітного в їхньому змісті та здійсненні [6, с. 14]. З одного боку, у світі відбуваються процеси глобалізації в політичному, економічному, культурному житті й утвердження міжнародних стандартів прав людини, а з іншого – усе більше приділяється увага до збереження культурного різноманіття [11], активізується рух антиглобалістів та культурного релятивізму [9, с. 33]. За аргументами останніх, в сучасному світі універсальність постає застарілою ідеєю, реалізація якої не призводить до вирішення проблем у сфері прав і свобод людини, а породжує все нові проблеми.

Прихильники концепції культурного релятивізму виходять із того, що права людини залежні від особливостей приналежності до тієї чи іншої культури. При цьому, останню можна оцінити тільки на основі її власних принципів, а не універсальних критеріїв. Права людини, зазначені в міжнародних документах, реалізуються в тій або іншій країні з урахуванням її культурних (національних, релігійних) особливостей. Як результат – різні історичні традиції, психологія й культура різних народів впливають на тлумачення прав людини й практику їхнього застосування [14]. Ідентичність кожної культури виникає як вираження особової

ідентичності людини та її прав. Відповідно специфіка культури різних народів є визначальною у процесі інтерпретації прав людини й практики їхньої реалізації та захисту.

Основою культурно-релятивістського підходу розуміння універсальності прав людини є заперечення наявності будь-яких універсальних правових чи етичних стандартів прав людини, які могли б виступити об'єктивним критерієм оцінки внутрішньої політики кожної держави. Серед основних аргументів прихильників культурного релятивізму та опонентів ідеї універсальності прав людини можна відзначити те, що ідея універсальності прав людини є витвором західної культури, як результат, її складно, а часом й неможливо поширити у культурі суспільств інших типів. Ідея універсальності прав людини – це ілюзія, ідентична однозначній інтерпретації етичних понять «добро» чи «благо».

Універсальний характер прав людини суперечить ідеї мультикультуралізму, відповідно не завжди може бути інтегрований всіма культурами через відмінне сприйняття політичних і моральних цінностей. Ступінь розуміння універсальних стандартів у сфері прав людини завжди визначатиметься як звичаями та традиціями культурно-соціальної спільноти, так й рівнем добробуту її членів.

В сучасному світі державам все важче залишатись закритими спільнотами, які можуть жити виключно за власними внутрішніми законами. В мусульманських країнах з елементами європейської культури, стандарти прав людини вписуються в їх ліберальне розуміння і при цьому відповідають шариату. Наприклад, практично у всіх ісламських державах, де є виборні органи, жінкам надаються виборчі права. Надзвичайно важливо, щоб існуючі відмінності, якщо такі й зустрічаються не стали каменем спотикання в діалозі цивілізацій, а були приводом для взаємодії і співпраці. В зв'язку із цим, можна використовувати інтерцивілізаційний підхід, який орієнтуватиме на діалогічну взаємну адаптацію різних культур, а не на монолог однієї із них [5; 12; 13]. У такому контексті не слід як ідеалізувати риторику абсолютної універсальності прав людини, так й не критично ставитись до тези про неподолану фундаментальність відмінностей між східними та західними культурами.

Висновки. Відсутність у науковій літературі єдиної позиції стосовно визначення правової природи та рольового значення ідеї універсальності прав людини викликала чималу кількість досліджень, сфера яких поширюється від культурно-релятивістських підходів (констатації об'єктивної неминучості культурних відмінностей регіональних цивілізацій) до етико-ціннісних точок зору (універсальність прав людини – базовий елемент єдності різних цивілізацій).

Проблема універсальності прав людини висвітлювалась з позиції формально-інституційної, етико-ціннісної та культурно-релятивістської гносеологічних моделей. При цьому, в межах формально-інституційного та етико-ціннісного підходів розуміння ідеї універсальності прав людини, права людини хоча й завжди зберігають свою буттєвість через визнання мінімуму загальнолюдських вимог до правового і соціального статусу людини, які важливі та необхідні для її нормального існування серед інших. Відповідно до культурно-релятивістського підходу розуміння універсальності прав людини, права людини залежні від особливостей тієї чи іншої культури. Водночас останню можна оцінити тільки на основі її власних принципів, а не універсальних критеріїв.

Осягнення суті проблеми універсальності прав людини з використанням виключно з позиції одного із згаданих підходів призводить лише до виокремлення та розкриття окремих пластів цього складного явища, а отримані узагальнення не можуть вважатись повними й комплексними. Зважаючи на значну амплітуду світоглядних позицій, цілком припустимим і доцільним є багатовекторне пізнання цієї проблеми, при орієнтації на діалогічну взаємну адаптацію різних позицій. Відповідно до останньої не ідеалізується як риторика формально-інституційного, етико-ціннісного та культурно-релятивістського підходів до розуміння ідеї універсальності прав людини, так й не критично не спростовується теза про неподолану фундаментальність кожного із них.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Антонович М. М. Універсальність прав людини: проблема визначення і тлумачення. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 4. С. 46–51.
2. Байтыва М. В. Нормативные идеи прав и свобод человека в современном обществе. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2007. № 1. С. 108–112.
3. Васечко В. О. Еволюція прав людини під впливом процесів глобалізації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 121–126.
4. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : монографія. Львів : Край, 2009. 292 с.
5. Добрянський С. Права людини з позицій універсалізму та релятивізму. *Вісник Львівського державного університету. Серія: Юридичні науки*. Вип. 40. Л. : ЛДУ, 2004. С. 3–5.
6. Запашикова Л. А. Права человека: феноменологическая характеристика в контексте правовых культур современности. *Вестник ЮУрГУ. Серия : Право*. 2013. Т. 13. № 1. С. 14–16.
7. Калмикова О. С. Концепція універсалізації прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 224–226.
8. Ковбасюк С. В. Сучасна інтерпретація поняття «інституціоналізація». *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 40. С. 175–179.

9. Колесніченко Н. М. Універсальність прав людини: сучасні підходи до проблеми. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. Серія: Політологія*. 2012. Т. 178. Вип. 166. С. 31–35.
10. Кучук А. Універсальність – регіональність прав людини: правовий дискурс. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 1/1. С. 127–131.
11. Лубська М. В. Культурно-антропологічне обґрунтування природи права. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія : Філософія. Політологія*. 2010. № 100. С. 23–26.
12. Максимов С. І. Права людини: універсальність і культурна різноманітність. *Право України*. 2010. № 2. С. 36–43.
13. Мережко О. Культурний релятивізм і природа фундаментальних прав людини. *Український часопис прав людини*. 1996. № 1. С. 54–58.
14. Честнов И. Л., Исаев Н. А. Социокультурная антропология права : монография. СПб. : Алф-Пресс, 2015. 840 с.

REFERENCES:

1. Antonovych, M. (2004). Universalist prav liudyny: problema vyznachennia i tлумachennia. [Universality of human rights: the problem of definition and interpretation]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 4. 46–51. [in Ukrainian].
2. Baytva, M. (2007). Normativnyie idei prav i svobod cheloveka v sovremennom obschestve. [Normative ideas of human rights and freedoms in modern society]. *Aktualnyie problemy ekonomiki i prava*. № 1. 108–112. [in Russian].
3. Vasechko, V. (2010). Evoliutsiia prav liudyny pid vplyvom protsesiv hlobalizatsii. [The evolution of human rights under the influence of globalization]. *Forum prava*. № 4. 121–126. [in Ukrainian].
4. Hudyma, D. (2009). Prava liudyny: antropolooho-metodolohichni zasady doslidzhennia. [Human rights: anthropological and methodological principles of research]. *monohrafiia*. 292. [in Ukrainian].
5. Dobrianskyi, S. (2004). Prava liudyny z pozytsii universalizmu ta reliatyvizmu. [Human rights from the standpoint of universalism and relativism]. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu. Seriia: Yurydychni nauky*. Vyp. 40. 3–5. [in Ukrainian].
6. Zapaschikova, L. (2013). Prava cheloveka: fenomenologicheskaya harakteristika v kontekste pravovyih kultur sovremennosti. [Human rights: a phenomenological characteristic in the context of modern legal cultures]. *Vestnik YuUrGU. Seriya: Pravo*. T. 13. № 1. 14–16. [in Russian].
7. Kalmykova, O. (2015). Kontsepsiia universalizatsii prav liudyny. [The concept of universalization of human rights]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 6. 224–226. [in Ukrainian].
8. Kovbasiuk, S. (2009). Suchasna interpretatsiia poniattia «instytutsionalizatsiia». [Contemporary interpretation of the concept of "institutionalization"]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Vyp. 40. 175–179. [in Ukrainian].
9. Kolesnichenko, N. (2012). Universalist prav liudyny: suchasni pidkhody do problemy. [Universality of peoples rights: modern approach to the problem]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu im. P. Mohyly. Seriia: Politolohiia*. T. 178. Vyp. 166. 31–35. [in Ukrainian].
10. Kuchuk, A. (2016). Universalist – rehionalnist prav liudyny: pravovyi dyskurs. [Universality - regionality of peoples rights: legal discourse]. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 1/1. 127–131. [in Ukrainian].
11. Lubska, M. (2010). Kulturno-antropolohichne obgruntuvannia pryrody prava. [Cultural and anthropological obstruction of the nature of law]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. Seriia : Filosofiia. Politolohiia. prats*. № 100. 23–26. [in Ukrainian].
12. Maksymov, S. (2010). Prava liudyny: universalnist i kulturna riznomanitnist. [Peoples rights: universality and cultural diversity]. *Pravo Ukrainy*. № 2. 36–43. [in Ukrainian].
13. Merezko, O. (1996). Kulturnyi reliatyvizm i pryroda fundamentalnykh prav liudyny. [Cultural relativism and the nature of fundamental human rights]. *Ukrainskyi chasopys prav liudyny*. № 1. 54–58 [in Ukrainian].
14. Chestnov, I. & Isaev, N. (2015). Sotsiokulturnaya antropologiya prava. [Sociocultural Anthropology of Law]. *monografiya*. 840. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції: 22.10.2020